

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Warsaw, Poland on October 10th, 2022.

www.conferencepublication.com

ECONOMIC COMPETENCE: CONTENT, WAYS OF DEVELOPMENT

Zulfiqorov Rustam Rakhmidinovich

Ministry of Preschool Education of the Republic of Uzbekistan
Head of Department

Berdieva Lola Alisherovna

Ministry of Preschool Education of the Republic of Uzbekistan
Head of Department

Today, a modern specialist is required not only to acquire the knowledge of his specialty, but also to have economic competence. In turn, pedagogues working in the field of education demand to increase the economic knowledge of the personnel, to have economic competence among their professional qualifications. Implementation of modern forms of development of economic competence is considered as an urgent task.

ИҚТИСОДИЙ КОМПЕТЕНТЛИК: МАЗМУНМОҲИЯТИ, РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Зулфиқоров Рустам Рахмидинович

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги
бошқарма бошлиғи

Бердиева Лола Алишеровна

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги
бошқарма бошлиғи

Бугунги кун замонавий мутахассисдан нафақат мутухассислик йўналиши билимларининг пухта эгаллаш, балки иқтисодий компетентликка эга бўлишини ҳам талаб этмоқда. Ўз навбатида таълим соҳасида фаолият юритаётган педагог кадрларнинг иқтисодий билимларини ошириш, уларнинг касбий малакалари каторига иқтисодий компетенцига эга бўлиш талабини қўймоқда. Иқтисодий компетентликни ривожлантиришнинг замонавий шакллари амалиётга жорий этиш долзарб вазифа сифатида қаралмоқда.

Шунингдек, таълим тизимини илғор хорижий тажрибалар асосида такомиллаштириш, бошланғич, ўрта ва ўрта махсус профессионал таълим босқичлар, Олий таълимда профессионал таълим йўналишини жорий қилиш орқали меҳнат бозори учун малакали ва рақобатбардош кадрлар тайёрлаш ҳамда

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Warsaw, Poland on October 10th, 2022.

www.conferencepublication.com

мазкур жараёнга иш берувчиларни кенг жалб қилиш мақсадида, Ўзбекистон Республикасида Таълимнинг халқаро стандарт таснифлагичи даражалари билан уйғунлашган янги таълим муассасалари тармоғи ташкил этилди. Бу эса меҳнат бозорида инновацияларга нисбатан очик, стратегик режалаштирувчи, мураккаб шароитда ҳам оқилона қарор қабул қила олувчи, иқтисодий муаммоларни ўз вақтида мустақил ҳал эта оладиган, иқтисодий билимга эга, ташаббускор ходимлар сонини ортишига замин бўлмоқда. Иқтисодий компетентлиги юқори кадрларни ким тайёрлайди? Албатта, педагог шундай экан аввало педагогларнинг иқтисодий билим, кўникма ва малакаларини ривожлантириш муҳим.

«Компетентлик» тушунчаси таълим соҳасига психологик илмий изланишлар натижасида кириб келган. Психологик нуқтаи назардан, компетентлик «ноанъанавий вазиятлар, қутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгаллик»ни англатади. Компетентлик деганда, кўпинча шахснинг фаолият юритишга умумий қобилияти ва унинг касбий тайёргарлигида намоён бўлувчи билим ва тажрибаларига асосланган интеграциялашган сифатлар назарда тутилади.

Н.А.Муслимов компетентлик тушунчасини шахсий сифатлар тўплами ва касбий соҳанинг таянч талаблари сифатида намоён бўлиши билан унинг моҳиятини очиб берган. «Компетентлик – бу талабанинг шахсий ва ижтимоий аҳамиятга эга касбий фаолиятининг амалга оширилиши учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ҳамда уларни касбий фаолиятда қўллай олиши билан ифодаланади».

И.А.Зимняя «...компетентлик - бу одамнинг фаолияти, хулқ-атвори, турли муаммоларни ҳал қилиш жараёнида бошқа шахслар билан ўзаро муносабатида намоён бўладиган интегратив, билимга асосланган, интеллектуал ва ижтимоий-маданий жиҳатдан аниқланган сифати», деб таърифлаган. Унинг фикрича, «компетентлик» шахсий хусусият бўлиб, таркибига киритилган компетенциялар асосида шакллантирилади.

М.А.Чошановнинг илмий ишларида компетентлик - динамик ўзгарувчан ҳодиса сифатида билимларни доимо ривожлантириб бориш, маълум вақт ва шароитга мос бўлган методларни қўллай олиш, кўплаб ечимлар орасидан самарали, энг мақбул ечимни танлашда креатив фикрлай олиш қобилияти сифатида таъкидланган. Мазкур фикрга кўра, билимлар - янги технологиялар ва уларга

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Warsaw, Poland on October 10th, 2022.

www.conferencepublication.com

замонавий талаблар юзага келиши натижасида маълум вақт ўтиши билан эскиради. Ўз навбатида, мос методларни танлаш ва янги шароитда уларни қўллашга ёндашувлар ҳам ўзгаради. Шу сабабдан, компетенция, компетентлик масалалари кўплаб олимлар томонидан ўрганилиб, тадқиқот натижалари асосида хулосалар шакллантирилган бўлсада, бугунги кунда ҳам долзарблигича қолмоқда.

Шунингдек, компетентлик тушунчасининг моҳиятини амалиётга йўналтирилган билимлар, кўникмалар, қобилият, ҳуқ атвор каби интегрлашган шахсий сифатлар тўплами ташкил этар экан, иқтисодий компетентлик тушунчасини қуйидагичи изоҳлаймиз: «Иқтисодий компетентлик - жамият ривожланишига мос иқтисодий билим, кўникма, малакаларни доимий эгаллаб бориш қобилияти бўлиб, турли иқтисодий вазиятларда уларнинг амалиётга мақсадли татбиқи билан боғлиқ шахсий ривожланиб боровчи сифатлар йиғиндисидир». Иқтисодий компетентлик ва унинг таркибий қисмлари билан боғлиқ масалалар кўплаб тадқиқотчиларнинг илмий изланишларида ўрганилган ва тадқиқотлари доирасида у ёки бу даражадаги хулосалар шакллантирилган бўлса-да, унинг муайян таркибий компонентларига қуйидагича изоҳ берилади.

Е.Е.Овакимян иқтисодий компетентлик тушунчасини турли ижтимоий вазиятларда иқтисодий асосланган қарорлар қабул қилишга имкон берадиган иқтисодий билимлар, кўникмалар мажмуи, деб таърифлаган ва илмий изланишлари асосида иқтисодий компетентлик таркибига қуйидаги компонентларни киритган:

когнитив - иқтисодий билимлар тизими, жамиятда иқтисодий функцияларни бажариш бўйича ғоялар;

ҳиссий кадриятлар - иқтисодий соҳадаги муҳим кадриятлар тизими, фаолият мотивацияси, иқтисодий ҳис ва қатъий ишонч;

фаолиятликреатив - иқтисодий билимларни қўллаш тажрибаси, иқтисодий мақсадга эришиш кўникмалари;

А.Ю.Мисаиловнинг фикрича, иқтисодий компетентликнинг таркиби бир бирига боғлиқ бўлган қуйидаги компонентлардан иборат:

мотивацион – жамланган ва етарлича барқарор эҳтиёжлар тизими, иқтисодий фаолият учун муҳим сабаблар, турли иқтисодий компетенцияларга эга бўлишга қизиқиш билан тавсифланувчи;

когнитив – асосий иқтисодий тушунчаларни ифодаловчи тизим (иқтисодиёт, иқтисодий қонунлар, талаб, таклиф, маҳсулот), иқтисодий назариялар, тушунчалар, моделлар, давлатнинг иқтисодий сиёсатини олиб боришга

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Warsaw, Poland on October 10th, 2022.

www.conferencepublication.com

ёндашувлар, иқтисодиётнинг халқаро муаммолари; касбий фаолиятда иқтисодиёт асослари (қонунлар, корхонанинг иқтисодий фаолияти усуллари, иқтисодий режалаштириш, назорат ва аудит ва бошқалар).

амалий - иқтисодий муаммолар ва вазиятларни ҳал қилиш, иқтисодий кўникма ва қобилиятлар комбинациясига асосланган иқтисодий ҳисоб-китобларни олиб бориш, бизнес режаларни тузиш, бухгалтерия ҳисобини юритиш, турли хил иқтисодий вазиятларда касбий муаммоларга иқтисодий ечим танлашни амалга ошириш, иқтисодий фаолиятда ахборот технологияларидан фойдаланиш, фуқаролик иқтисодий хатти-ҳаракатларига риоя қилиш ва бошқалар.

шахсий - бир қатор муҳим иқтисодий фазилатлардан иборат: фаоллик, мустақиллик, ижодкорлик, самарадорлик, меҳнатсеварлик, қатъиятлилик, ташаббускорлик.

Е.А.Варкинанинг илмий ишларида «иқтисодий компетентлик - бу шахснинг интегратив сифати бўлиб, махсус компетенциялар (маркетинг, тадбиркорлик, ҳужалик-ҳуқуқий) мажмуи билан тавсифланади шунингдек, эгалланган иқтисодий билим, кўникма ва тажрибаларни ва маълум фаолият усуллари кўллаш олиш қобилиятини акс эттириб, устувор кадриятлар ва мотивлар билан тартибга солинадиган доимий шахсий ривожланиш асосида таълим муассасаси фаолиятини таъминлашдир» деб таърифланган. Берилган таърифга асосан иқтисодий компетентлик таркибини маркетинг, тадбиркорлик ва ҳўжалик-ҳуқуқий компетенциялар ташкил этар экан, уларнинг ўзаро боғлиқ бўлган билиш, фаолиятли, мотивацион ва шахсий сифатлар компонентлари иқтисодий компетентликнинг даражасини тавсифлаши илмий асосланган. Олиб борилган илмий тадқиқотлар таҳлили шунингдек, таълим тизимидаги кўп йиллик фаолият тажрибасидан келиб чиққан ҳолда, белгилаш мумкинки таълим тизими ходимларининг иқтисодий компетентлигини ташкил этувчи компонентлар қаторида билиш ҳамда мотивацион компонентлари ҳам муҳим ўрин эгаллайди.

Билиш компонети - фаолиятнинг асосини ташкил этадиган зарур иқтисодий-ҳуқуқий билимларнинг йиғиндиси бўлиб, реал иқтисодий вазиятларни таҳлил қила олиш, иқтисодий муаммоларни ечиш усулини танлай олиш, режалаштириш, қарор қабул қилиш каби бир қатор вазифаларни бажаришда иқтисодий билимлар тўпламини мужассам этади. Иқтисодий соҳага оид қонуниятларни билмасдан туриб фаолиятни амалга ошириш самарасиз бўлади. Иқтисодий тушунчаларни, таърифларни қонунларни, иқтисодий назария ва фаолият услубларини билиш одатий ва ностандарт иқтисодий муаммоларни ҳал қилишда мутахассиснинг имкониятни таъминлайди.

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Warsaw, Poland on October 10th, 2022.

www.conferencepublication.com

Мотивацион компонент - мотивлар, шахнинг индивидуал аҳамиятли кадриятлари ва иқтисодий бошқарув фаолияти йўналиши учун муҳим хусусиятлар йиғиндиси сифатида қаралади. Таълим соҳаси ходимларининг таянч мутахасисликлари ва иш стажлари турличалиги боис, уларнинг иқтисодий компетенцияларни эгаллашга бўлган мотивлари турлича бўлиши мумкин. Масалан, янги иқтисодий билимларга эга бўлиш, иқтисодий билимларни тизимлаштириш, иқтисодий билимларга қизиқиш, иқтисодий соҳадаги кўникмаларни ривожлантириш, оддий ва мураккаб иқтисодий вазиятларда муаммоларга ечим топиш кабилар.

Иқтисодий компетентлик ўз навбатида янги иқтисодий билимлар, кўникмалар ва тажрибаларни ўзлаштириш негизида педагогнинг оддий ва мураккаб иқтисодий шароитларда ўз имкониятларини тўлиқ намоён этишига хизмат қилади.

Демак, бугунги ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар шароитида, таълим тизими муассасаларининг молиявий мустақиллиги ва иқтисодий самарадорлигини таъминлашга қаратилган педагогларининг иқтисодий компетентлигини ривожлантиришда қуйидаги йўналишларга эътибор қаратилишни мақсадга мувофиқ:

– таълим тизими бошқарув ва педагог ходимларининг иқтисодий фаолиятлари соҳасига оид семинар-тренинглар, вебинарлар, бошқарувнинг иқтисодий муаммоларига оид конференциялар, мустақил иқтисодий билимларни ўзлаштириш, қисқа муддатли ўқув курсларини ташкил этиш асосида умри давомида таълим олишни таъминлаш;

– таълим тизими бошқарув ва педагог ходимлари малака ошириш жараёнларининг турли шаклларида, иқтисодий компетентлик таркибини ташкил этувчи компетенцияларни фаол ўзлаштириш мотивациясини ривожлантириш;

– таълим тизими бошқарув ва педагог ходимлари иқтисодий компетентлигини ривожлантиришга қаратилган махсус ўқув курсларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этилиши муҳимдир.

Адабиётлар рўйхати

1. Муслимов Н., Усмонбоева М., Сайфуров Д., Тураев А. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари. - Т., 2015. -4-5-б.
2. Мирсолиева М.Т. Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларнинг тадқиқотчилик компетентлигини ривожлантириш. // «Замонавий таълим», 2018, 2-сон.
3. Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Warsaw, Poland on October 10th, 2022.

www.conferencepublication.com

- назарийметодик асослари. Дисс. пед. фан. док. - Т., 2007. -131-б
4. Зимняя И.А. Компетентностный подход в образовании. // www.pirao.ru/community-projects/text/kompetentnostnyu-podkhod-v-obrazovanii/
 5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. - М.: «Когито-Центр», 2002.
 6. Чошанов А. Дидактическое конструирование гибкой технологии обучения. // «Педагогика», Москва, 1997, № 2. -С. 21–27.
 7. Овакимян Е.Е. Развитие экономической компетентности студентов вузов. Автореферат. - Челябинск, 2010.
 8. . Мисаилов А.Ю. Компьютерное сопровождение формирования экономической компетентности у студентов учреждений среднего профессионального образования. Автореферат. - М., 2013